

Väike-Maarjast Peipsini

● SÜVISTELT MATKATEEDELT ●

Teadmine, et areng eksisteerib ainult liikumises, vedas neidki Väike-Maarja Keskkooli pioneere, kes otsustasid asuda pikale matkale mööda isade võitlusradu ja kultuuriloolisi paiku Peipsi äärde.

Alustasime 21. septembril 1944 toimunud Porkuni lahingu tandriga: käisime Loksas kangelaskalmistul, Saueväljal lahingu memoriaalkivi juures ning liikusime mööda rahvuskorpuse peamist löögisuunda Loksalt läbi metsa Vistla küalani.

Porkuni oli meil lõuna. Suplesime Kaie allika lähedal selges järvevees ning meenusime Fr. R. Kreutzwaldi, M. Underi, J. Barbaruse, R. Hallimäe, E. Krusteni, E. Meerja, V. Panso, T. Kallase ja K. Saaberi Porkuniga seotud loomingu. Heitsime pilgu ehitismälestistele. Siis suundusime Kännukülalt. Kulenga poole jäävale uuele raiesitikule, et vaadata seal pinnase tasandamisest säilinud Põhjasõja-aegsete ümmarguste kaevikute rida. Rahvatraditsioon tunneb neid Kalevipoja hobuse jalajälgede nime all. Leidsime ainult kümmekond auku, mis kõik olid osaliselt põlenud puurisuga täidetud, ent korralik jäljerida läks läbi säilinud metsa kuni Aburi küla põldudenä.

Teisel päeval jõudisime lõunaks Unikülla. Istutasime seal Tuudur Vettiku sünnikohta kase. Heli-loomaja ema istutas poja sünni tähistamiseks akria alla kase juba 1898. aastal. Väike-Maarja esimese täitevkomitee (1918/19. a. vahetusel) esimehe Peeter Vettiku ning tema poegade helilooja Tuudur Vettiku ja maalikunstnik Artur Vettiku kodu jäi aega tüh-aks ja lagunes, ning keegi saagis 1950-ndail aastail puu mäha, riivates sellega valusasti muusiku südant.

Õhtupoolikul jääme pooleks tunniks peatuma Puidvere Pelgulinna Sootilgi küla ääremail, kus 4. märtsil 1865 sündis meie kirjanduse suurkuju Eduard Vilde. Tema sajandal sünniaastapäeval avati seal memoriaalkivi.

Järgmine päev tutvustas meile Simunat, kust algab Pedja jõgi. Viimasest räägivad oma loomingu J. Liiv ja V. Rosenstrauch, eriti aga A. Suuman, kelle sünnikodu asub Simunast lõuna pool Metsakülas, sajakonna meetri kaugusel kõnealusest jõest.

Simunast tegime juttu veel ka kui Ed. Vilde romaani «Raudsed käed» sündmustiku alguskohast.

Asula serval peatusime astro-

noom F. G. W. Struve poolt 1827. aastal väljamõeldud baasijoonel üht otspunkti (teine asus Võivere tuuliku juures) tähistava ümmarguse graniitposti vaatamiseks. Posti soklisse oli raiutud, märgi püstitamise aasta — 1849.

Sellest 60 m ida pool, otseselt Avanduse teeristil, kerkib sahatära kujutisega kivimürakas, mille asetäidid sinna Väike-Maarja maaparandajad tähistamiseks 1971. aastal valminud kõlviku kasutamisele võtmist.

Lõuna veetsime Lõusas. Käisime vaatamas ohvrikivi, üht suuremat meie rajoonis. Peale oma dimensioonikuse päistab see arheoloogiamälestis silma ka lohkude ebatüüpilise mahukuse poolest. Viimasele on tõenäoliselt kaasa aidanud ilmastik, sest kivi on hästi räbe.

Laekvere. Siit alustas 21. septembril 1944 polkovnik V. Võrgu juhtimisel liikumist Vassiveres formeeritud spetsiaalhe motori-seeritud üksus, et väbastada Tallinn. Peatuma jääme Laekvere-Arusse. Järgmisel hommikul marssisime sealt näpi tunniga kuulsa Müuga tülikuini. Heitnud sellessegi pilgu, tegime pikema-

peatuse kooli juures. Vaatasime üle paljudele juba lugemiku vahendusel tuttava pala «Minu esimesed «triibulised» sündmuspeaigad, meenusime loo detaille, lavastasime kirjandustundide näitlikustamiseks vajalike värviliste diapositiivide saamiseks parvedel sõites väikese veesõja. Üritasime pääseda ka koolimajja, endisse kunstnik K. T. Neffi lossi, Ed. Vilde memoriaaltuppa, aga tulemusteta, sest peremehe polnud kohal.

Lõpuks alustasime kuulsat tiigi otsa lähedalt, Ed. Vilde elukohta (ajavahemikust 1865—1880) märkiva memoriaalkivi juurest retke itta — Luusaare rappa.

Sumpasime sääsepilvedest saadetuna pehmes ja vett lirtsuvas samblakihis kuni muistse pelgupaiga Luusaareni ning sealt ikka päikesetõusu kursil edasi. Lõpuks jõudisime raba teisest servast algava metsa kaudu Perasaare lähedale Sonda — Mustvee kitsarööpmelisele raudteele. Seda lammutamisele kuuluvat teed kasutasid veel vaid heinalised, kes liikusid seal rullikute ja dresiinidega. Saimme meilegi õhtu eel Avinurme lähedal ühe kilomeetri dresiiniseõitu proovida. Jätsime seljataha oma matka pikima päeva nii tundide arvu (kella 7.30—21) kui kilomeetrite (28 km) poolest.

Avinurmes käisime viienda

päeva hommikul läbi Avinurme lahingu (20. september 1944) kohad, vaatasime langenute mälestussammast ja dekabrist V. Kitchelbeckeri kunagise mõisa aset tähistavat memoriaalkivi.

Edasi läksime mööda käänelist Tudulinna teed, millel meie tankid sõitsid pärast Avinurme lahingu lõppemist puruks suurefašistide voori.

Pärastlõunal jõudisime oma kooli pioneerimaleva laagrisse. Kurus kauni Peipsi kaldal. Järgmisel päeval, s. o. 27. juunil liitus seal meie matkarühmaga veel 62 laagrielanikku. Tegime rännaku mööda Peipsi randa Alajõe ja Katasele, kus 14. juunil 1964 avati mälestussammas I Eesti partisanibrigaadile, kes alustas 26. veebruaril 1944 sealt oma lahinguteed.

Pöördunud tagasi telklinnakese sitketel mändide alla, veetsime laagrirahvaga koos kaks toredat puhkepäeva. Viimasel neist lõime kaasa operatsiooniks «Leesikas», mis andis umbes 30 kg töödroogi leesikate ja põhlalehtede näol. Sel käigul nägime ka arheoloogiamälestisi, sõdurihauda (Vené sõdalaste kääbas XII—XIV sajandist) ja Peipsi kivikut (kivikalme).

Nüüd pöördusime tagasi Väike-Maarjasse.

E. LEPPIK